

Měl bych se vrátit domů; byl to bláznivý nápad, vydat se hned napoprvé takhle daleko. Určitě už mě hledají, a já jim zbytečně přidělávám starosti. Jen najít dost síly a zvednout se znovu na nohy...

Bezděky jsem se ohlédl – a dech se mi zatajil úlekem. Navzdory parnu mi po celém těle přejel mrazivý záchvěv. Odvrátil jsem se, avšak nedalo mi to, abych se nepodíval ještě jednou, abych se přesvědčil... Byla tam! Podivná osoba seděla za sloupem, zpola zakrytá kamenným podstavcem. Zdálo se, jako pohozený šedý uzel, skrčená, s hlavou položenou na kolena; teď však, jak ke mně zpod široké loktušky obrátila tvář, jsem spatřil malý, žlutý, děsivě vyzábělý obličej s očima zapadlými hluboko v temných jamkách. Natahla ke mně kostlivou ruku s dlouhými prsty a v úsměvu rozevřela černý otvor úst, v nichž vpředu trčel jen jeden jediný zub.

„Přišel jsi za svým bratrem, Karle Erbane?“ oslovila mne skřípavým hlasem. Použila přitom původní jméno mých předků.

„Za svým brat... bratrem?“ vykoktal jsem nevěřičně. Vůbec jsem si nebyl jist, jestli to není nějaké bájně zjevení, další příšera z mých úzkostných snů...

„Za svým bratrem Janem,“ pokývalo stvoření.

„Ale ten přece...“

„Umřel. Jistěže umřel, i když neměl umřít, byl silnější než ty a vedl tě na svět, klestil ti cestu, narodil se o nepatrný zlomek chvíle před tebou!“

„Jak... jak to můžete vědět?“

„Těmahle rukama,“ pozvedla ke mně opět své hrůzné spáry, „jsem vás dva vytáhla z matčina lůna na světlo boží. Ten první, kterého pak pokřtili po otci Jan, hned hlasitě křičel a dožadoval se pozornosti, zato ty jsi byl takový nedomrlý, nedovařený, musela jsem tě pořádně plesknout dlaní, abys popadl dech. Všichni se radovali z pěkného, baculatého Jana, jenom já jsem věděla, že ty jsi ten pravý; namazala jsem tě sádlem a šoupla tě dopéct do vyhráté pece. Tam jsi pospával, trochu jako bys byl na světě a trochu ještě nebyl... Byl čas dušiček, sedmý listopad, na hrobech blikaly plamínky svíček a duše z očiště se k nim přicházely ohřát. Matka se děsila, když tě viděla, jak broukáš a natahuješ ručičky do míst, kde nic nebylo, tedy nic, co by ona mohla vidět; ptala se mě, jestli nemluvíš s mrtvými. Raději jsem jí tenkrát neodpověděla, bála jsem se toho, co přijde. A stalo se! Sotva vás dva pokřtili, hned po vánočních svátcích, kdy se všude zpívalo o radostném narození Syna božího, padlo na tvého bratříčka Jana boží navštívení, strašný božec, zmítal se v křečích, až nakonec vypustil svou malou dušičku k nebi. Zůstal jsi sám, pouhá půlka společné duše a společného těla. Říká se, že když jednoho z dvojčat něco bolí, cítí to i ten druhý. Co cítíš ty? Hledáš svého bratra Jana? Přišel jsi za ním? Víš, že tenhle sloup nechal vztyčit u svého pole hostinský Hlavatý zrovna toho roku, kdy jste se s Janem narodili?“

„Ale to je jen náhoda... Pan Hlavatý nevěděl... nemohl vědět... A měl úplně jiný, vlastní důvod...“

„Náhoda,“ zašklebila se bývalá porodní bába a s námahou se zvedla. „Tolik věcí jsem v životě viděla a slyšela, že už nevěřím na náhody. Jsem ráda, Karle, že jsme se potkali. Asi to bylo naposledy, můj čas se krátí.“

Belhala se o berličce pryč od božích muk, zatímco já pod nimi otřesen složil tvář do dlaní. Když jsem se po chvíli vzpamatoval a znovu vzhlédl, cesta byla prázdná. Přece nemohla tak rychle zmizet za obzor! Byla tu skutečně? Nebo se mi jen zjevila v horečnaté vizi? Nevěřičně jsem zíral na rozpálená pole, nad nimiž pobíhaly rychle se točící větrné víry, kterým se v našem kraji říká rarášci, a rozhazovaly kolem sebe prach.

Zvon, odbíjející poledne, teprve teď umkl.

Obešel mě mráz.

Otevřel jsem třetí dveře napravo a ocitl se v předpokoji s několika skříněmi a věšákem na klobouky. Přímo proti mně zářil obdélník prosklených dveří do obytného pokoje. Sklo s vyleptanými květinovými vzory mléčně světélkovalo, jako by bylo branou do skrytého ráje. Zaváhal jsem s rukou pozdviženou k rámu, s prstem připraveným k zaklepání; najednou, v této poslední a rozhodující chvíli, mě všechna odvaha opustila. Bezděky jsem se ohlédl; ještě je čas k ústupu, rychle seběhnu po schodech dolů, ztratím se v jarmarečním hemžení, pocítím nádhernou úlevu, dám příteli za pravdu, že to bylo příliš bláznivé a troufalé... Pozdě! Skleněná výplň mě zradila, neboť ti uvnitř spatřili proti světlu stínový obrys mé postavy, a tak, dříve, než jsem stačil zaklepat nebo zbaběle utéct, se dveře přede mnou otevřely dokořán a v nich stála Betyňčina starší sestra Anna. Podle jejího vypouklého břicha bylo na první pohled zřejmé, že v brzké době čekají v rodině Hněvkovských další přírůstek. Zírala na mě, jako by spatřila zjevení.

„Kdo je to?“ ozval se z pokoje hlas nějaké starší ženy, patrně jejich matky.

„Pan Erben,“ hlesla Anna.

„Erben?“

„Přítel pana Havlíka. Jeho kolega ze studií.“

„Ach, tak... Pojd'te dál, pane Erbene, co vás k nám přivádí?“

Anna ustoupila stranou, stále ještě vyvedena z míry a možná jata neblahou předtuchou; já jsem vešel s kloboukem přitíštěným na prsa a mumlaje nesrozumitelně jakési zdvořilé pozdravy. Zatěkal jsem očima po místnosti; všiml jsem si zvláštního nesouladu v nábytku, neboť kachlovému kuchyňskému sporáku s vysokým nástavcem pečicí trouby a zahnutou rourou do komína, kredenci se sadami talířů a kuchyňského náčiní a prostému stolu s trnožemi konkurovala vycpávaná křesílka, psací stolek s komodou a dokonce fortepiano. Patrně poslední památky na lepší časy.

Statná žena, která právě něco míchala v kastrolu, rychle odstoupila od sporáku, otřela si dlaně do zástěry a spočinula na mě zkoumavým pohledem. Od psacího stolku pod oknem se prudce vztyčila Betyňka. I v jejích očích se zračilo ohromení.

„Rá... ráčejí odpustit, milostpaní,“ koktal jsem s tvářemi planoucími, „ale já... já miluji vaši dceru Barboru a ona... ona... ona mne jistě také... A protože považuji za nečestné scházet se s ní potají a zavdávat příčiny k různým klepům, přišel jsem vám to říct... a také poprosit... Já... prostě... to myslím naprosto vážně, a jakmile ukončím studia a získám řádné zaměstnání, chci si Betyňku vzít za manželku!“

Tak, a bylo to za mnou! Zhluboka jsem vydechl a setřel si pot z čela.

Nastalo mrazivé ticho.

Bety se tvářila zmateně, Anna si dokonce zakryla ústa dlaní a vyděšeně mrkala, paní Mečířová pomalu došla k židli a ztěžka se na ni posadila.

„Vyvedl jste mě z míry, pane... pane...“

„Erben,“ napověděl jsem.

„... pane Erbene. Opravdu jste mě překvapil. A Betyňka také, jen co je pravda... Ale děkuji vám za upřímnost, je vidět, že jste čestný muž a stavíte se ke všemu odvážně čelem. Víte, možná bych za normálních okolností neměla námitek, ale vy patrně neznáte naši těžkou situaci.“

„Znám, milostivá paní,“ přerušil jsem ji. „Slyšel jsem o tom a je mi moc líto, co vaši rodinu potkalo. Chápu to; i moji rodiče upadli do nesnází, přišli o majetek a museli se těžce probíjet životem. Na studiích by mě nemohli podporovat, musím si sám vydělávat... umím těžce pracovat...“

„Věřím vám, pane Erbene, a je pochopitelné, že lidé postižení podobným údělem k sobě tíhnou a nacházejí jeden v druhém útěchu... Ale obávám se, že tím nevyřeší své nesnáze, spíše je tím ještě víc prohloubí. Moje dcera Betyňka dostala v poslední době několik

zajímavých nabídek k sňatku; uvažuji o nich, neboť by si mohla výrazně společensky polepšit a...“

„Mamá, prosím vás,“ přerušila ji rozčileně Bety, „tohle opravdu není nutné...“

„Neskákej mi do řeči,“ zvýšila hlas paní Mečířová, „zapamatuj si už, prosím, že je to krajně neslušné! Pane Erbene, dcera je ještě mladá, sedmnáct let není tolik, aby si nemohla ponechat dostatečný čas na rozmyšlenou. Působíte jako sympatický mládenec, nemám nic proti tomu, když se budete stýkat... ve vši počestnosti, samozřejmě... Ale nějaké zasnoubení bych brala vážně až ve chvíli, kdy bude naprosto jisté, že dokážete zabezpečit rodinu.“

„Jsem s tím srozuměn,“ pokývl jsem.

„To jsem ráda. Dáte si s námi trochu kafička?“

Vydal jsem se nazdařbůh do ulic a nohy mne samy donesly do vlastenecké hospody U Komárků. Ze známých jsem tam spatřil jenom Sabinu. Seděl u piva s nějakým starším mužem, jenž svým zevnějškem, ačkoliv byl oblečen po měšťansku, připomínal sedláka.

„Zrádce!“ sykl na mne Sabina, když jsem stanul nad jejich stolkem. „Náš nebohý přítel Mácha se musí obracet v hrobě! Kde jsou tvé ideály mládí? Kde tvé studentské přísahy na zkrvavený prapor polské revoluce? Jak to, že ses dal mezi rusofily?“

Osočení mě zaskočilo. „Nejsem rusofil,“ ohradil jsem se dotčeně, „ale nemůžu ignorovat, že existuje tak velký slovanský národ jako Rusko, který má vliv na půlku světa, fascinující báje, pověsti a písně... Pan Bodjanskij je vědec a já jsem vědec. Náš výzkum nedbá na hranice a politické pletichy. Noří se do hlubin času, ke společným kořenům...“

„Takže profesor Bodjanskij už si tě také omotal kolem prstu? Je to bezesporu schopný vyslanec bát'ušky cara,“ ušklíbl se Sabina a mrkl přitom spiklenecky na svého druha, který mi připadal velmi povědomý, jenom jsem si nemohl vzpomenout, odkud ho znám. „Cožpak jsi, Karle, opravdu tak naivní? Vědci, které car posílá ke všem slovanským národům, jsou agenti moskevského dvora a pod pláštíkem národopisného výzkumu sondují možnosti, jak připojit vytipované země k ruské říši. Když ptáčka lapají, hezky mu zpívají! Jakmile by ale spadla klec, zapráskali by nad námi pořádnými dŮtkami!“

„Nic proti prostým Rusům,“ ozval se Sabinův společník, „ti trpí stejně jako my, ne-li hůř. Zapomeň, Karle, na pohádky a přečti si manifesty anarchisty Bakunina. To je pravý Rus! Pevný jako skála a s očima jako sokol! Správně říká, že nebude štěstí na světě, dokud zbídačelý lid nesvrhne vládu mocných a bohatých, nezruší říše, království i republiky a nenastolí život svobodných obcí, které nebudou používat peněz, ale budou si navzájem pouze vyměňovat své výrobky!“

Těch pár slov mi stačilo, abych mluvčího konečně poznal. Nějak zestárl a zhubl, šedivé strniště na špatně oholené bradě mu dodávalo vzezření tuláka, ale přesto bylo jisté, že přede mnou sedí Emanuel Arnold, mladší bratr mého někdejšího mecenáše. Najednou se mi vybavilo dávné setkání na miletínské faře... a poté ta hrůza pomluv, osočování a nevděku...

„Copak dělá váš pan bratr?“ přerušil jsem ho dřív, než se mohl pustit do obšírného politického kázání.

Ušklíbl se. „Jan žije ze starobní kněžské renty a snaží se v Praze zakládat různé vlastenecké vzdělávací spolky. Podporuji ho v tom, protože myslím, že je to dobrá příležitost, jak nenápadně šířit nové myšlenky. Vzdal jsem se podnikání v zemědělství, nevidím v tom budoucnost, pokud se nezruší robota. Od letošního léta mám nedaleko odtud, ve dvoře Pachtovského paláce, obchůdek se solí a sušeným ovocem. Dovážím dobrou alpskou sůl, kdyby paní manželka potřebovala...“ Sarkasticky se zasmál. „Ale většinou mě v krámku nezastihnete, ten obchod je jen záminka pro úřady, já přišel do Prahy z docela jiných důvodů!“

Sabina se pátravě rozhlédl, naklonil se ke mně a ztišil hlas: „Emanuel přišel do Prahy udělat revoluci! Vykašli se, Karle, na ty salonní vlastence a pojd' do toho s námi!“

Hleděl jsem na něj chvíli neschopen slova. „To snad nemyslíte vážně... Revoluci? Jako před časem v Paříži? Teror, vandalismus, pouliční boje? Barikády, gilotiny a popravní čety?“

„Bojíš se krve?“

„Bojím se o krev. Je to moc vzácná tekutina. Znáš ji možná důvěrněji než vy. Každou chvíli rozhoduje o mém bytí či nebytí.“ Zvedl jsem se od stolu. „Mějte se tu hezky.“

Domů jsem se vrátil pozdě. Procházel jsem se ještě trochu po Kamenném mostě, díval jsem se, jak se plamínky několika olejových luceren rozpíjejí v olejnatě lesklé hladině řeky. Barokní sochy světců se nade mnou tyčily s temnou hrozivostí, jako by byly znepokojeny mou přítomností, jako by míra jejich staleté trpělivosti byla již dovršena a ony se co nevidět pohnou, aby mne kamennou paží srazily do hlubin. Přemítal jsem o svém postavení a své budoucnosti... Vlastně naší budoucnosti! Pořád zapomínám, že Betyнка už ke mně neoddělitelně patří.

Cítil jsem se zoufale, protože výlet s Bodjanským mi ukázal, jak by mohl vypadat ideální život národopisného badatele. Putovat z jedné vsi do druhé, rozmlouvat s lidmi, navštěvovat jejich slavnosti, zábavy, svatby i pohřby... Chodit jako Kristus Pán se Svatým Petrem, dva zázrační poutníci z chodských lidových bajek, které oplývají smyslem pro zvláštní černý humor. Zapsal jsem si v Klenčí pár těchto svérázných anekdotických povídek, ale chtělo by to víc času. Víc času!

Snad mi nějaký zlomyslný ďáblík umožnil tu malou ukázkou, abych po návratu do všedního života s tím větší beznadějí ubíjel čas na fiskálním úřadě, celé odpoledne pak vysedával v čítárně, kam všeho všudy přijdou tři zájemci o odborné tiskoviny, a navečer se ještě chodil poptávat v měšťanských rodinách, jestli nemají děcko, které by chtěli přiučit klavírní hře...

Ne, rozhodl jsem se, takhle to dál nejde! Skutečně uzrál čas k revoluci! Ale k mé soukromé! Můj čas není bezbřehý, kdo ví, kdy opět udeří choroba... Hledíš na mě vyčítavě, bratříčku Jene, tys byl možná mnohem talentovanější než já, ale nebylo ti dáno, abys svou hřivnu zúročil. Musím to tedy udělat já, ač méně schopný, a jsem povinen to udělat i za tebe!

Rozhodnut jsem zamířil k domovu, tiše jsem odemkl a vstoupil po špičkách, abych nevzbudil Bety. Spala na břiše, pažemi křečovitě objímala polštář a tiskla si ho k tváři. Chvíli jsem se na ni díval, jak zhluboka oddychuje, a zachvěl jsem se lítostí.

*Vřelé slzy kanou
hojně přes mé líce,
jak bychom se neměli
sejít nikdy více.*

V duchu jsem uslyšel její recitující hlas, jak doznívá ozvěnou v mlžné Turkově roklí, v bledých končinách přízraků... Betyňko, kam mi odcházíš? Stůj, proboha! Vrat' se!

Konečně Vídeň! Stejně vzrušená a neklidná, jako když jsem tudy před třemi týdny projížděl opačným směrem. Tehdy jsem slíbil kolegovi Rybičkovi, že se u něj při návratu do Prahy zastavím a povím mu o svých chorvatských zážitcích. Jenže to jsem ještě netušil, s jakým spěchem se budu vracet.

Na Severním nádraží vládl chaos, několik mašin hlasitě oddychovalo na odstavných kolejích a halilo nástupiště do oblaků páry, lidé zmateně pobíhali sem a tam podél nádražních hal a vyptávali se zřízenců na odjezdy vlaků, ti však jen krčili rameny.

„Vy chcete jet do Prahy?“ vyvalil na mě oči muž v červené čepici výpravčího. „Zrovna teď? Když je tam vyhlášeno stanné právo? Co vás to napadlo?“

„Nějaký opožděný delegát slovanského sněmu,“ zasmál se ironicky kolemjdoucí vídeňský měšťan, doprovázený korpulentní manželkou, houfem dětí a nosičem, klesajícím pod nákladem kufrů. „To je Horvat,“ vysvětloval poté tlumeně dětem, patrně v domnění, že jeho vídeňské němčině nerozumím, „a tou kudlou, co má za pasem, uřezává lidem hlavy. Moc nezlobte, nebo ho na vás zavolám!“

U kamelota jsem zakoupil poslední výtisk novin Wiener Zeitung, nedočkavě jsem přejížděl očima po nadpisech článků... Mé neblahé předtuchy se naplnily, hrdlo se mi sevřelo hrůzou. *Krveprolití v Praze!* – hlásaly titulky – *Válka mezi Čechy a Němci! Praha hoří! Generál Windischgrätz bombarduje město z děl!*

Začtl jsem se do některých článků a hlava mi z toho šla kolem; to přece nemůže být pravda! Nebo snad svět opravdu zešílel? Čtu, že Slovanský sjezd měl být velitelským štábem chystaného převratu, že s ruskou pomocí měla být vytvořena Česká říše, která by obsadila i podstatnou část Rakouska, že právě proto přijel do Prahy neblaze proslulý ruský anarchista Bakunin. Podle Bakuninova návodu nějaký osmnáctiletý student Frič obsadil s ozbrojenými dobrodruhy centrum města, zajal guberniálního presidenta hraběte Thuna, nechal ho oběsit před Staroměstskou radnicí a vyhlásil republiku. Dále se dočítám, že novináři mluvili s „hodnověrnými“ svědky, jimž se podařilo s nasazením života z Prahy uprchnout, a ti jim potvrdili, jak zdivočelí čeští povstalci rabovali v domácnostech Němců a dokonce i maličká plačící dítko trhali německým matkám z náruče a házeli je z oken, že Češi utopili ve Vltavě třiadvacet německých kupců, ukřižovali dva členy národní gardy a bez milosti postříleli všechny zajaté Windischgrätzovy vojáky, že nějaká česká selka probodla zezadu vidlemi německého lékaře, který se zrovna skláněl nad raněným gardistou...

Noviny mi vypadly z rukou, brýle se mi zamžily. Přece bych tomu nevěřil, to všechno jsou jistě nehorázné lži, německá propaganda, snaha vybičovat emoce k nenávisti, která už se neřídí rozumem, ale pohybuje se v rudé mlze vášně... Proboha, co Betyňka? Najednou mi přišlo jako krutě černá ironie, když jsem si vzpomněl, jak jsem ji při loučení nabádal, aby ve svém pozhnaném stavu nechodila na průvody, slavnosti a plesy, že by jí takové přílišné rozrušení mohlo škodit...

„Hej, Horvate!“

Ostrý německý výkřik mě vyrušil; patrně byl určen mně. Tázavě jsem se ohlédl a zjistil, že zatímco jsem četl noviny, obstoupil mě nejméně tucet mladých mužů, či spíše výrostků. Typické čepice se štítkem a plátěné dělnické haleny prozrazovaly, že jsou to nějací učni a tovaryši z vídeňských dílen. Všichni měli na prsou žlutočerné stuhy.

„Horvate,“ pokračoval jejich mluvčí a namířil ke mně ukazovák, jako by mě chtěl tím prstem probodnout, „copak tady hledáš, ty hnusnej Horvate?!“

S posupným smíchem se ke mně blížili. Dočista jsem zapomněl, že mám za pasem ostrý handžár – ostatně i kdybych si na něj vzpomněl a vytasil ho, zřejmě by mi nebyl moc platný; nejsem žádný bojovník a ti mládenci se tvářili velmi sveřepě.

Úzkost ve chvíli, kdy jste nespravedlivě osočeni a nemáte nic na svou obranu, je strašná.

„Co se tady děje?“

Zastavila se u nás hlídka vídeňské národní gardy, čtyři starší a na první pohled snad rozumní muži. Srdce se mi zachvělo nadějí.

„Zase jeden z těch balkánskejch hrdlořezů,“ ukazoval na mě vůdce tlupy. „Jezdí sem schválně, aby nás provokovali. Dáme mu po hubě a pošleme ho šupem zpátky, odkud přišel.“

„V téhle zemi ještě pořád platí zákony,“ okřikl mladíka velitel hlídky, „a tebe, Hansi, nikdo soudcem nezvolil. Jestli ještě jednou uslyším stížnosti, že obtěžuješ cestující, vyženu tě i s těmi tvými kumpány z nádraží!“ Obrátil se ke mně: „Pojďte s námi.“

„Revoluce ještě není u konce,“ zasyčel za odcházející hlídkou s úšklebkem výrostek, „i na vás, vy nenažraní buržousti, brzy dojde!“

Gardisté si drzých mladíků nevšímali, jako by pro ně byli vzduch. Vyvedli mě na klidnější místo před nádražní restaurací a chtěli vidět mé dokumenty. Velitel hlídky je důkladně pročel, pokýval, vrátil mi papíry a otcovsky mi položil ruku na rameno: „Pane, jestli vám mohu radit, tuhle serežanskou uniformu odložte a převlečte se do civilních občanských šatů. Vyhnete se tak mnoha nepříjemnostem; Slované teď nejsou mezi vídeňským lidem vítáni, protože vystoupili proti Němcům a Maďarům. V Praze už válka začala, nikdo sice neví, co se tam doopravdy děje, ale doslýcháme se děsivé věci. Vy jste, jak zjišťuji z vašich dokladů, vědec. Držte se tedy své vědy a neprovokujte; ubytujte se v hotelu a vyčkejte, než se situace vyjasní. Chtít se teď dostat do Prahy, která je ve vojenském obklíčení, by byl holý nerozum a hazard se životem.“

A hlavně tam bude Jaroušek, usazený v Betynčině náruči, který ke mně pokaždé, když na něj zavolám, pátravě stáčí veliké, temné oči. Hlavu má ještě těžkou, dlouho ji neudrží pozvednutou, ale jeho oči se do mne vpíjejí, hluboké jako studny, temné jako noční jezero ve sněhové pláni, rozlehlé jako vesmír. Občas v nich cosi zablikne, snad odraz svíček nad stolem, snad padající létavice, věčná hvězda betlémská, která ohýbá svůj jiskrný chvost přes půl nebe, vlasatice, planoucí jako ohnivý srp...

Nemohl jsem se nabažit pozorování svého synka; ačkoli když jsem ho spatřil poprvé... Už je tomu skoro měsíc, co Betynka vystoupila s pomocí švagra Vaška z fiakru, nesla v náruči dobře zavinutý balík a podala mi ho. Držel jsem dítě, byl jsem na rozpacích, ruce se mi chvěly a styděl jsem se, že při pohledu na svraskalou drobnou tvářičku, mnohem drobnější, než bývaly po narození tváře našich dcerek, pociťuji divné zklamání. Tenhle spící skřítek že je můj vytoužený syn? Není v něm pranic velkolepého, nepodobá se ani zdaleka svému duchovnímu předobrazu, který žije v mé mysli...

Jenže pak se to stalo: Jaroušek otevřel oči a upřel je přímo na mne. Ztuhl jsem; ten jediný pohled mne uhranul. Byla v něm jakási otázka, tak hluboká a moudrá, že nešla vyjádřit žádným z ubohých lidských slov. Od té chvíle jsem často stával nad kolébkou a hledal odpověď na synkovu nevyřčenou otázku.

*Nastane půlnoc, všech nocí máti,
půlnoc po štědrém večeru...*

Zatroubí ponocný a zahlolí zvony, stovky světel vzplanou, aby přivolaly zpátky z temnot nové slunce... Nahaté zlaté pacholátko se probudí na seně, slastně se protáhne... tři bíle zavité sudičky stanou nad jeslemi...

*Ach, ty štědrý večere
noci divoplodné!
Když si na tě vzpomenu,
k srdci mě to bodne!*

Na Štědrý den roku 1811 zemřelo mé dvojče, mnou nikdy nepoznaný bratr Jan; výročí jeho smrti leželo na radostné zvěsti evangelií i na slávě zimního slunovratu jako černý rubáš. Zrození Spasitele a smrt mého druhého Já, to byl pro mne rub a líc téže karty.

V dnešním štedrodenním ránu, když jsem se chystal na trh, abych nakoupil drobné dárečky, stanul jsem již oblečen nad kolébkou a oslovil jsem synáčka: „Co mám koupit tobě? Jaký dar by tě potěšil?“

Ulpěl na mě svým typickým pohledem – a najednou se mi zdálo, že se mu tvářička zkrabatila, kolem očí se rozběhly vrásky jako paprsky a rtíky se pohnuly... Byl to úsměv? Nebo snaha promluvit? V té chvíli mě napadlo cosi překvapivého, krásného a hrůzného zároveň, ta myšlenka mi prošlehla hlavou jako blesk v temnotách: můj bratr Jan mi před sedmatřiceti lety dal ten největší štedrovečerní dar – věnoval mi tehdy svůj život, přenechal ho mně, abych já přežil, protože pro oba nebylo dost životní síly!

Ohromen nečekaným poznáním jsem vyšel do ulic. Kráčel jsem jako ve snu, svářelo se ve mně dojetí s radostí; byl jsem si najednou naprosto jist, že syn ke mně přišel, aby mi přinesl vzkaz od mrtvého bratra, že se ti dva potkali u brány času, kde se kříží cesty zemřelých s cestami dosud nezrozených.

„Pane Erbene,“ začala naléhavěji, „jestli vám snad něco říkal Vilém... tedy doktor Lambl, neberte ho prosím vážně, on je zoufalý a má zlost na celý svět. Myslí si, že jsem ho zklamala, protože si na mne na základě jakéhosi chvilkového... jak bych to řekla, snad vzájemného okouzlení... začal dělat neopodstatněné majetnické nároky. Ještě horší je, že má pocit, že zklamal i on, vyčítá si, že selhal jako lékař, ale v tom nemá pravdu, to ne, věřím, že dělal, co mohl...“ Zachvěl se jí hlas, přitiskla si šátek k očím a chvíli se zhluboka, trhaně nadechovala. Obával jsem se, že omdlí, a chvatně jsem k ní přistoupil. „Paní Němcová, co je s vámi? Není vám špatně? Posad'te se...“

S vděčným úsměvem se opřela o mou paži a klesla na jednu ze stoliček.

„Promiňte, je to všechno ještě moc živé a bolestné... Ale vraťme se k nám dvěma. Přesně si vzpomínám, jak jsem vám kdysi řekla, že můžete použít cokoli z mých rukopisů nebo nápadů, že jsem vaší pokornou učednicí, že jsem vaší Máří Magdalénou, která sedává u nohou Mistra... To vy jste mě povzbudil, abych se nebála, abych otevřela ve své duši brány fantazie, abych vyprávěla, jak mi napovídá srdce – a měl jste pravdu, byla to správná cesta a přinesla mi na literárním poli uznání a dokonce cosi jako malý úspěch; i když musím přiznat, že se za své pokusy stydím, když čtu vaše balady z Kytice... Kytice mě dostala, plakala jsem a trnula – a řeknu vám, pane Erbene, že od této chvíle jsem ochotna nosit vám kamení na velkolepé stavby vaší poezie, jsem ochotna, stejně jako Máří Magdaléna, omývat vám nohy a utírat je do svých vlasů... Ach, Bože, nějaká ješitnost nad uvedením či neuvedením jména, to je mužská vlastnost, to možná trápí Lambla, ale ne mne; ano, kdybyste mi to dokonce navrhl, sama bych vás nabádala, abyste mě jako spoluautorku neuváděl, protože by to mohlo ohrozit schválení díla. A dílo je přece to nejdůležitější, to je to, co přetrvá, ne nějaké naše přízemní spory, hádky, zrady a osočování; koho to bude po stu letech zajímat? Ale věřím, že i po stu letech se lidé budou dojímat nad Štedrým večerem, trnout nad Vrbou a v duchu slyšet hrůznou píseň Zlatého kolovratu – a ani je nenapadne, aby se pídili po tom, jestli tuhle čtvrtinku vymyslela Němcová a tyhle tři čtvrtiny Erben!“

Byl jsem přemožen jejími slovy, byl jsem dojat! Políbil jsem jí ruku: „Jste tak velkorysá, paní Němcová, stydím se před vámi, připadám si jako hlupák... Ovšem ty peníze, ty si prosím nechte, já už na tom nejsem tak špatně, mám dobře placené místo v archivu, ale vy, jak jsem slyšel...“

Nemohl jsem pokračovat, neboť se náhle prudce rozeštkala, objala mě a skryla tvář do mého kabátu. „Být to před rokem,“ vzlykla, „možná by těch sto zlatých Hynka zachránilo, mohla bych mu zaplatit lázně... Ted' už je, bohužel, pozdě! Tohle je jeho pokojík, pane Erbene, studentský pokojík mého syna Hynka. Byl tak nadaný, nejlepší žák gymnázia, ty obrázky na zdi jsou od něj, a tahle postel... na té umřel!“

Dotek sudice Morjany byl tak náhlý a nečekáný, až jsem se zachvěl hrůzou; přiklekl jsem vedle stoličky a pevně jsem paní Němcovou objal, jako bych ji chtěl zadržet před pádem do temné propasti nicoty, která se náhle otevřela uprostřed skromného útočiště studentských snů a zavanula mdlou vůní podzimního hřbitova.

„Odjela jsem hned na jaře s menšími dětmi za manželem do Balassagyarmatu,“ vyprávěla mi rozehvěle, jako by se slovy chtěla zbavit té tíže, která ji dusí, „je to zapadlé městečko na hranici Horních a Dolních Uher. Manžel tam dostal místo finančního komisaře a služební byt, odjela jsem tedy, jen starší syny Hynka a Karla jsem nechala v podnájmu tady, u mého dobrého přítele Franty Šumavského, aby mohli chodit v Praze do školy, vůbec mě nenapadlo... Hynek, když jsme odjížděli, byl v pořádku, jen ten jeho smutný pohled při loučení mě možná měl varovat. A pak prý počátkem léta začal najednou kašlat, plivat krev, souchotiny postupovaly velice rychle...“

Kolovrat osudů se pořád otáčí: nemluví snad tato černá paní o mně, nejsem to já, ten student, jenž klečí na podlaze ve strohé komůrce pražského podnájmu, opřen hlavou o studené čelo postele, a dává krev? Už je tou temně rudou tekutinou zaplněno několik škopíčků, a nebere to konce. „Karle!“ volají na mne z nesmírné, mlhavé dálky, vím, že umírám, že celý svět tmavne a jako vír ve vypouštěné vaně se s hukotem vtahuje do jakési úzké nálevky a unáší mě s sebou...

A z té nesmírné dálky doléhá trochu zastřený hlas paní Němcové: „Vilém Lambl ho léčil, dělal, co mohl, ale brzy poznal, že je to beznadějně, že Hynkovo tělo je příliš slabé, příliš špatně živěné, než aby mohlo odolat... Psali mi urgentní dopisy do Uher, jeden za druhým, že mi syn umírá, abych se vrátila do Prahy – a já mlčela, jako když je mi to jedno, jako když jsem ta nejhorší macecha a krkavčí matka... Sbírala jsem zrovna po kopcích slovenské pohádky, rozprávěla se starými bači na kolibách a popíjela s nimi žinčici, všude tam krásně vyzváněly dokonale ladící zvonečky, když se ovčí stáda jako bělavé mračno valila ze stráně na stráně, bylo mi tak blaženě, zatímco můj synek v Praze umíral a v horečkách prý pořád volal: ‚Maminko, maminko!‘ A víte proč, pane Erbene? Protože nám policie zadržovala veškerou poštu z Čech, nechápu to, snad se báli, že chystáme s manželem spiknutí, snad na nás přišlo nějaké udání, nebo mě chtěl policejní prezident Sacher-Masoch z pomstychtivosti vytrést, asi se dotklo jeho ješitnosti, když jsem před časem odmítla jeho nemravné návrhy. Až na podzim se nám uráčili sdělit, že syn umírá. Musela jsem si půjčit na cestu, přijela jsem, jak to nejrychleji šlo, ještě jsem Hynka zastihla na pár posledních hodin... Je hrozný ten pocit bezmoci, když vidíte, že vaše dítě, část vašeho těla, kamsi odchází, natahuje ruku, a vy ho nemůžete zadržet...“

„Já vím,“ šeptal jsem konejšivě, hladil jsem ji po těch nádherně lesklých vlasech a pevně jsem ji svíral v náruči. Cítil jsem, jak jí tepe srdce, rychle, vzrušeně a v souzvuku s mým. Najednou jsem měl pocit, že naše těla splynula, avšak ne v tom běžném erotickém smyslu – v jakémsi zvláštním, mystickém souznění.

„Vy chápete, Karle, vy mě chápete, protože i vám zemřel syn.“

„Ano, i pro mne je to ještě bolestně živé. Přišel a odešel, jako přelud, jako pouhý sen...“

„I naše životy jsou pouhý sen. Přibližujeme se k sobě... mýjíme se... a opět se od sebe vzdalujeme...“ Vzhledla ke mně usazenými očima. „Vy, Karle, víte, co je to láska, vy jediný ze všech mužů, které jsem kdy potkala...“